

Отримано: 3 липня 2022 р.

Прорецензовано: 20 липня 2022 р.

Прийнято до друку: 15 серпня 2022 р.

e-mail: k.nadtochiy@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-14(82)-46-49

Надточій К. А. Методи дослідження хартії як документа офіційно-ділового стилю. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Остроп : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 14(82). С. 46–49.

УДК: 003.74:929.653 (045)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0873-5477>

Web of Science Researcher ID: GLR-7629-2022

Надточій Катерина Андріївна,

аспірантка другого року навчання факультету лінгвістики,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРТІЇ ЯК ДОКУМЕНТА ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

Стаття присвячена дослідженню методів аналізу «хартії» як документа офіційно-ділового стилю. У ній розглянуто поняття офіційно-ділового стилю та визначено його особливості. Офіційно-діловий стиль – це функціональний стиль мови, який слугує для спілкування в державно-політичному, економічному й громадському житті. Також, цей стиль унормовує оформлення ділових паперів. Цьому стилю притаманні певні особливості, такі як стислий виклад інформації, йому не характерне використання різноманітних мовних засобів у переносному значенні, зазвичай цьому стилю притаманне стандартне розташування матеріалу та обов'язковість дотримання форми викладу, також широко використовуються терміни, притаманні певним галузям інституційних відносин. У роботі схарактеризовано хартію як міжнародний документ. На основі критичного розгляду різних типів аналізу, було обрано загальні та лінгвістичні методи аналізу, продуктивні для визначення специфічних характеристик міжнародного документа «хартія». Щодо загальних методів, то були виокремлені методи аналізу, синтезу та узагальнення (здійснено огляд наукових праць у сфері офіційно-ділового стилю українських та зарубіжних дослідників, визначено характеристики, притаманні офіційно-діловому стилю та ін.) та метод суцільної вибірки (обрано тексти для корпусу дослідження). З лінгвістичних методів було виділено порівняльно-історичний метод (для дослідження документа «хартія» в діахронії), структурний та описовий методи (для дослідження структурно-семантичних, лексико-граматичних та стилістичних особливостей текстів хартій). Релевантними для дослідження визначено також функціональний метод і метод прагматичного аналізу (для виявлення комунікативно-прагматичних цілей автора). Також було зазначено, що вибір методів дослідження залежить від його мети. Для нашого дослідження підходить комплексний аналіз, який містить низку зазначених методів.

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, міжнародний документ, хартія, загальні та лінгвістичні методи аналізу.

Kateryna Nadtochii,

PhD student,

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

METHODS OF RESEARCHING THE CHARTER AS A DOCUMENT OF OFFICIAL BUSINESS STYLE

The article is devoted to the study of methods of analysis of the international document "charter" as a genre of official business style. This article examines the concept of official business style and defines its features. The official business style is a functional language style that is used for communication in state, political, economic and public life. Also, this style normalizes the design of business papers. This style has certain features, such as a concise presentation of information, it is not characterized by the use of various linguistic means in a figurative sense, usually this style is characterized by a standard arrangement of material and the obligation to observe the presentation form. Also, in this style, terms specific to certain branches of institutional relations are widely used. In this article we characterize the "charter" as an international document. On the basis of a critical review of various types of analysis, general methods and linguistic methods of analysis were selected, productive for determining the specific characteristics of the international document "charter". As for the general methods, the methods of analysis, synthesis and generalization were singled out (for review of scientific works in the field of official business style of Ukrainian and foreign researchers was carried out, the characteristics inherent in the official business style were determined, etc.) and the continuous sampling method (texts for the corpus were selected). From the linguistic methods, the comparative-historical method (for the study of the "charter" document in diachrony), the structural and descriptive methods (for the study of the structural-semantic and lexical-grammatical features of the charter), and the functional method and the method of pragmatic analysis (for the identification of communicative-pragmatic goals of the author). It was also stated that the choice of research methods depends on its purpose. A comprehensive analysis is suitable for our study.

Keyword: official business style, international document, charter, general and linguistic methods of document analysis.

Постановка проблеми. У сучасному світі неможливо уявити власне життя без спілкування, адже у ході спілкування люди обмінюються інформацією, взаємодіють та допомагають один одному. Проте, в залежності від змісту, мети висловлювання, індивідуальної манери і уподобань, у ході мовлення відбувається добір та комбінація найбільш придатних та потрібних для мовленнєвої ситуації співвідносних варіацій форм, слів, словосполучень, конструкцій речення. Так, тексти, написані однією мовою, можуть відрізнятися наборами мовних засобів, відповідаючи специфіці певної комунікативної ситуації, яка вимагає свого мовного оформлення як конкретного вибору з орфоепічного, граматичного, лексичного, стилістичного ресурсу мови.

У кожному функціональному стилі є свій набір засобів та встановлений репертуар жанрів. І хоча на сьогоднішній день більшість з цих жанрів вже досліджена, існують ті, які потребують досконалого аналізу. До числа цих жанрів входить міжнародний документ – «хартія». Отже, дослідження методів вивчення міжнародного документа «хартія» є актуальним на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження базуються на використанні робіт українських та зарубіжних авторів таких як Н. Костенко (Київ, 2003), В. Іванов (Київ, 2003), С. Богдан (Київ, 2017), М. Кочерган (Київ, 2010),

С. Селіванова (Полтава, 2008), І. Бехта (Київ, 2004), С. Іваненко (Київ, 2017) В. Чахур (Вроцлав, 2011), А. Коваль (Київ, 2017), Н. Цимбал (Умань, 2018), Л. Іванова (Київ, 2006).

Мета дослідження – аналіз методів дослідження жанрів офіційно-ділового стилю, а саме: міжнародного документа «хартія».

Концепція дослідження припускає вирішення таких завдань:

- розглянути поняття «офіційно-діловий стиль» та визначити його особливості;
- схарактеризувати документ «хартія»;
- виокремити типи аналізу;
- охарактеризувати методи дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі все більше з'являється інтерес у дослідників до міжнародних документів. Перш за все, це пов'язано з політичною та економічною ситуацією у державі і глобалізаційними процесами у сучасному світі. Тому пропонуємо розглянути особливості цього стилю та дослідити методи аналізу міжнародного документа «хартія». Офіційно-діловий стиль – це функціональний стиль мовлення, форма усного та писемного спілкування у сфері ділових відносин: у сфері правових відносин та управління. Ця сфера охоплює міжнародні відносини, юриспруденцію, економіку, військову галузь, сферу реклами, спілкування у офіційних установах, урядову діяльність. Офіційно-діловий стиль характеризується низкою загальних рис: стислість, компактність викладу, економне використання мовних засобів; стандартне розташування матеріалу, обов'язковість форми (посвідчення особи, різного роду дипломи, документи, які мають визначену форму); вживання властивих цьому стилю кліше; широке використання термінології, найменувань (юридичних, дипломатичних, військових, адміністративних), наявність особливого запасу лексики та фразеології (офіційної, канцелярської); використання складноскорочених слів; оповідний характер викладу, використання номінативних речень з переліком, тощо (Карпалюк, 2010: 84).

Неоднорідність тематики і різноманітність жанрів дозволяють виділити в офіційно-діловому стилі два різновиди: офіційно-документальний стиль і повсякденно-діловий стиль (Мілейко, 2015: 416). У цій роботі особлива увага буде приділятися саме офіційно-документальному стилю, адже він відображає мову законодавчих документів, пов'язаних із діяльністю державних органів, та мову дипломатичних актів, пов'язаних із міжнародними відносинами держав.

Часто під назвою «хартія» приймаються урочисті резолюції міжнародних конференцій, наприклад, Паризька хартія для нової Європи 1990 р., та міжнародних організацій, наприклад резолюція Генеральної Асамблеї ООН 1974 року – Хартія економічних прав та обов'язків держав. Хартією також називають деякі документи публічно-правового характеру, в яких знайшли вираз вимоги політичних прав соціальних верств та класів (Collins dictionary. Електронне джерело).

У наш час у міжнародному праві хартія – «це правовий акт, що не має обов'язкової сили, за змістом майже завжди є декларацією і формулює загальні принципи й цілі будь-яких міжнародних домовленостей» (Юридична енциклопедія, 2004. Електронне джерело). Офіційні хартії мають «службовий» характер, оскільки складені організаціями чи установами різного рівня. Найважливіша проблема при аналізі офіційних хартій полягає у визначенні ступеня довіри до цих документів. Те, що вони мають офіційний характер, ніяк не є умовою об'єктивності інформації, що міститься в них (Коваль, 2017: 56). Наукове вивчення мовних явищ характеризується, з одного боку, певною цілеспрямованістю і системністю, а з іншого – використанням певних засобів і прийомів пізнання. Сукупність засобів і прийомів пізнання, якими оперує наука, формує методику наукового дослідження, яка зазвичай багатоманітна й зумовлена обранням об'єктом дослідження (Бехта, 2004: 18).

«Щодо диференціації методів як способів дослідницької діяльності, то найбільш придатним у мовознавстві є їхній поділ на загальні, які є дослідницькими операціями з явищами об'єктів будь-якої науки, і лінгвістичні, що застосовуються саме в лінгвістиці з метою вивчення її об'єкта та предмета. До загальних методів належать спостереження, індукція, дедукція, гіпотеза, аналіз, синтез, зіставлення, формалізація, ідеалізація, експеримент, моделювання тощо. Лінгвістичні методи використовуються з метою дослідження мови, продуктів мовлення та мовленнєвої діяльності, є спеціальними і мають власну специфіку, на відміну від методів інших наук» (Селіванова, 2010: 49). Немає чіткої класифікації лінгвістичних методів, тому розглянемо декілька з них. М. Кочерган розрізняє описовий, порівняльно-історичний, метод лінгвістичної географії, зіставний, структурний, соціолінгвістичні, психолінгвістичні й математичні методи (Кочерган, 2010: 355-404). М. Алефіренко виокремлює методи лінгвістичної компаративістики (порівняльно-історичний, історико-порівняльний, зіставно-порівняльний), структуральні методи і лінгвостатистичний (Алефіренко, 2005: 340-397). Український мовознавець Ю. Карпенко розподіляє методи мовознавства за метою дослідження мови на описові (експериментальний, дистрибутивний, статистичний) і реконструктивні (порівняльно-історичний, метод внутрішньої реконструкції), за способом дослідження – на синхронічні й діахронічні; за шляхами досягнення мети – на індуктивні й дедуктивні (Карпенко, 2006: 16-17). Л. Іванова мовознавчі методи диференціює на описовий, порівняльний, зіставний, функціональний і математичний (Іванова, 2006: 229-301). Н. Цимбал у навчальному посібнику лінгвістичними методами називає порівняльно-історичний, структурний, функціональний і конструктивний. Кожний із цих методів має розгалужену систему прийомів дослідження й опису мови. До того ж окремими методами мовознавства (міжпарадигмальними) можна вважати такі, що ґрунтуються на поєднанні методологічних засад парадигмальних методів, однак виокремлюються за специфікою процедур чи за загальним підходом до аналізу мовних явищ. Отже, всі методи сучасного мовознавства можна диференціювати на парадигмальні, міжпарадигмальні, маргінальні й комплексні, або комбіновані (Цимбал, 2019: 9).

У зв'язку з стрімким розвитком науки дослідники почали поєднувати загальні та лінгвістичні методи, для більш точного дослідження певного явища. Не винятком є дослідження структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних характеристик міжнародного документа «хартія», яке ґрунтується на застосуванні комплексної методики і передбачає конкретні етапи та методи аналізу.

На першому етапі було сформовано корпус текстів, до якого входять тексти хартій трьома мовами (англійською, німецькою та українською). Корпус текстів сформовано за допомогою методу суцільної вибірки. Цей метод передбачає виокремлення досліджуваних одиниць для подальшого формування фактичного матеріалу дослідження.

На другому етапі нашого дослідження було використано загальнонаукові методи аналізу, а саме: метод аналізу, синтезу та узагальнення. Аналіз і синтез як загальнонаукові методи являють собою діалектичну єдність протилежностей: перший передбачає розділення цілого на частини й опис кожної з частин і зв'язків між ними, другий – поєднання частин у цілісну систему (Селіванова, 2005: 50). Узагальнення – це метод, на підставі якого встановлюють загальні властивості і ознаки об'єктів завдяки логічному процесу переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання (Стрелкова, 2019: 48). За допомогою цих методів було зроблено огляд наукових праць у сфері офіційно-ділового стилю українських та зарубіжних дослідників, було визначено характеристики, притаманні офіційно-діловому стилю, розглянуто та підбрано методи дослідження за допомогою яких було проаналізовано корпус міжнародних документів «хартія».

Також, на цьому етапі, було використано порівняльно-історичний метод, який містить вивчення розвитку об'єктів дослідження в хронологічній послідовності. За допомогою цього методу було досліджено міжнародний документ «хартія» в діяхронії. Шляхом порівняння було виявлено спільні та відмінні риси, зміни, що відбулись в документі та було зіставлено рівні розвитку досліджуваного об'єкта та визначено тенденції розвитку.

Третій етап нашого дослідження було спрямовано на дослідження комунікативно-прагматичного аспекту міжнародного документа «хартія». Функціональний метод, розроблений у межах прагматичної парадигми, передбачає дослідження мови в дії, у процесі функціонування з огляду на цілеспрямовану природу мовних одиниць і явищ. Цей метод застосовує методи моделювання функціонально-семантичних полів, контекстуально-інтерпретаційного аналізу тексту, прагматичного й конверсаційного аналізу, аналізу дискурсу, діалогічної інтерпретації тексту тощо (Цимбал, 2019: 10). Метод прагматичного аналізу полягає в дослідженні цілей, комунікативних дій та особливостей мовленнєвої поведінки учасників комунікації в умовах тієї чи іншої комунікативної ситуації. Прагматичний аналіз на рівні слова має на меті виявлення внутрішніх закономірностей, яким підкорюється вибір та вживання лексичної одиниці в типізованій ситуації спілкування. При цьому особливого значення набуває виявлення обмежень на використання лексичної одиниці. Будь-яка соціальна поведінка, в тому числі і мовленнєва діяльність, регулюється правилами. Отже, завданням прагматики є віднайти та сформулювати правила мовленнєвого спілкування. На цьому етапі було досліджено екстралінгвальну зумовленість жанрової форми «хартія», компоненти інваріантної моделі мовленнєвого жанру, функціонально-комунікативні риси (ФКМ) жанру «хартії» та засоби їхнього мовного втілення.

Четвертий етап нашого дослідження спрямований на комплексне дослідження лінгвальних одиниць – складників «хартії». На цій стадії послуговуємось морфологічним та лексико-семантичним аналізом; також використовуємо синтаксичний аналіз для опису структурної організації міжнародного документа та стилістичний аналіз – для виявлення стилістичних особливостей тексту. Для виконання цих завдань були застосовані описовий та структурний методи дослідження. У зв'язку з тим, що описовий метод досліджує окремі частини, елементи мови, а структурний метод – відношення, зв'язки, залежності між цими елементами, можна стверджувати, що названі методи доповнюють один одного. У нашому дослідженні за допомогою структурного та описового методів було виявлено структурно-семантичні особливості тексту, лексичні, граматичні та стилістичні маркери міжнародного документа «хартія».

Отже, підсумувавши можемо зазначити, що для дослідження міжнародного документа «хартія» було використано комплексний підхід (було застосовано як загальні, так і лінгвістичні методи дослідження). Вибір методів дослідження залежить, перш за все, від мети дослідження. Для наших подальших досліджень будуть використані обидва види аналізу.

Висновки. Проаналізувавши науково-методичну літературу, був зроблений висновок, що в цьому розмаїтті методів дослідження можна виділити два основних типи аналізу: загальний (загальнонауковий) і лінгвістичний, релевантні для дослідження хартій.

Загально-науковий тип аналізу документів на відміну від простого ознайомлення передбачає скрупульозне вивчення аналізованого матеріалу, перевірки обґрунтованості і достовірності наведеної у ньому інформації. Лінгвістичні методи аналізу використовують для дослідження об'єкта дослідження під певним кутом зору (дослідження лексичних, граматичних, стилістичних особливостей, прагматики тексту і т. д.). Наразі з'являються нові методики дослідження текстів різних жанрів, які будуть допомагати аналізувати тексти у майбутньому.

Узагальнюючим висновком можна вважати те, що у дослідженні міжнародного документа «хартія» є ще досить багато перспектив. Саме тому можуть бути використані обидва типи аналізу. Однією з перспектив наступного дослідження можна розглядати виконання порівняльного аналізу семантичних та лексико-граматичних та прагматичних особливостей хартій на різних мовах – англійській, німецькій та українській.

Література:

1. Collins dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/charter>.
2. Czachur W. Diskursive Weltbilder im Kontrast. Linguistische Konzeption und Methode der kontrastiven Diskursanalyse deutscher und polnischer Medien. Wrocław, 2011. 301 p.
3. Ivanenko S. Stilistik und linguostilistische Textinterpretation aus der Sicht der Angewandten Germanistik. Germanistik in der Ukraine. 2017. No. 12. P. 97–103.
4. Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке: учебное. Москва: Флинта, Наука, 2005. С. 340–397.
5. Бехта І. А. Дискурс наратора в англійській прозі. Київ: Грамота, 2004. 304 с.
6. Богдан С.К. Мовний етикет українців: Традиції і сучасність. Київ: УНВЦ «Рідна мова», 2017. 476 с.
7. Иванова Л. П. Курс лекцій по общему языкознанию. Киев: Освіта України, 2006. 312 с.
8. Карпалюк В. С. Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Словотвір. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2010. 239 с.
9. Карпенко Ю. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Вид. центр "Акад.", 2006. 334 с.
10. Коваль А.П. Ділове спілкування. Київ: Либідь, 2017. 280 с.
11. Костенко Н., Иванов В. Досвід контент-аналізу. Моделі та практики. Київ: Центр вільн. преси, 2003.
12. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник. 3-тє вид. Київ: Вид. центр "Акад.", 2010. С. 360–404.
13. Методи лінгвістичних досліджень: навч. посіб. / уклад. Н. Цимбал. Умань: «Візаві», 2018. 107 с.
14. Мілейко О.Ю., Мирошніченко В.М. Особливості перекладу ділової кореспонденції. 2015. С. 415–421.

15. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / Г. Стрелкова та ін. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 120 с.
16. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: "Довкілля-К", 2008. 711 с.
17. «Юридична енциклопедія». URL: <https://leksika.com.ua/15660212/legal/hartiya>

References:

1. Collins dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/charter>.
2. Czachur W. Diskursive Weltbilder im Kontrast. Linguistische Konzeption und Methode der kontrastiven Diskursanalyse deutscher und polnischer Medien. Wrocław, 2011. 301 p.
3. Ivanenko S. Stilistik und linguostilistische Textinterpretation aus der Sicht der Angewandten Germanistik. Germanistik in der Ukraine. 2017. No. 12. P. 97-103.
4. Alefirenko N.F. Sovremennye problemy nauki o yazyke: uchebnoe. Moskva: Flinta, Nauka, 2005. S. 340-397.
5. Bekhta I. A. Dyskurs naratora v anhlo-movnyy prozi. Kyiv: Hramota, 2004. 304 s.
6. Bohdan S.K. Movnyy etyket ukraiyntsyv: Tradytsiyi i suchasnist'. Kyiv: UNVTs «Ridna mova», 2017. 476 s.
7. Ivanova L. P. Kurs leksiy po obshchemu yazykoznaniiyu. Kiev: Osvita Ukrainy, 2006. 312 s.
8. Karpalyuk V. S. Ukrayins'ka mova. Leksykolohiya. Frazeolohiya. Slovtvir. Kam'yanets'-Podil's'kyi: PP Moshak M. I., 2010. 239 s.
9. Karpenko Yu. Vstup do movoznavstva: pidruchnyk. Kyiv: Vyd. tsentr "Akad.", 2006. 334 s.
10. Koval' A.P. Dilove spilkuвання. Kyiv: Lybid', 2017. 280 s.
11. Kostenko N., Ivanov V. Dosvid kontent-analizu. Modeli ta praktyky. Kyiv: Tsentr vil'n. presy, 2003.
12. Kocherhan M.P. Zahal'ne movoznavstvo: pidruchnyk. 3-tye vyd. Kyiv: Vyd. tsentr "Akad.", 2010. S. 360-404.
13. Metody lnhvistychnykh doslidzhen': navch. posib. / uklad. N. Tsybal. Uman': «Vizavi», 2018. 107 s.
14. Mileyko O.Yu., Myroshnychenko V.M. Osoblyvosti perekladu dilovoyi korespondentsiyi. 2015. S. 415-421.
15. Osnovy naukovykh doslidzhen': navch. posib. / H. Strelkova ta in. Kyiv: KPI im. Ihorya Sikors'koho, 2019. 120 s.
16. Selivanova O. Suchasna lnhvistyka: napryamy ta problemy: pidruchnyk. Poltava: "Dovkillya-K", 2008. 711 s.
17. «Yurydychna entsyklopetsiya». URL: <https://leksika.com.ua/15660212/legal/hartiya>